

Brandenburger Tor.

FOTO: MARIE SJØVOLD

Innledning

Alle storbyer vil være noe spesielt. Enkelte vil fremheve sin fine beliggenhet. Andre vil vise til byens store rikdom og fantastiske bygninger. Noen vil peke på sin størrelse og sitt folketal.

Berlin kan ikke skryte av noen av delene. Den har ingen unik beliggenhet. Byen har ikke store rikdommer og få enestående bygninger. Berlin har heller ingen tradisjon som storby. Paris var tusen år gammel da de første leirhyttene ble reist i Berlin. London, Marseille og Lisboa hadde alt i romertiden større befolkning enn Berlin hadde et par hundre år etter grunnleggingen.

Berlin er en merkelig blanding: byen er kaotisk, uskjønn – og ekstremt fascinerende. For vi er mange som synes Berlin er en utrolig spennende, nesten magnetisk, by.

For dem som er interessert i europeisk historie, er byen et funn. Berlin bærer, som ingen annen by, med seg europeisk historie fra forrige århundre, på godt og ondt. Her kan vi bokstavelig talt vandre rundt i vår egen nærhistorie. Her kan vi samtidig oppleve nåtiden, fremtiden og gårdsdagen. I Berlin brøt fire regimer sammen i løpet av hundre år: Keisertidens Tyskland, Weimar-republikken, Det tredje riket og DDR-staten. Berlin ble bombet sønder og sammen under annen verdenskrig, og under den kalde krigen ble byen delt i to millionbyer som var grensepost og utstillingsvindu for hvert sitt system. Denne dramatiske historien gjenfinner man på nesten hvert gatehjørne.

Berlin har vært viktig for nordmenn, i gode og onde dager.

Berlin har på flere måter vært vår europeiske metropol. Hit dro generasjoner av nordmenn for å hente impulser. Generasjonen som var født før forrige århundreskifte dro. Hit kom norske kunstnere for å hente inntrykk og impulser, hit kom norske vitenskapsmenn for å hente ideer. Norske teknikere og ingeniørspirer kom for å skaffe

seg utdanning. Berlin var ”vår” europeiske metropol.

I 1940 ble Berlin skrevet ut av norsk historie. Den 9. april hadde satt sine spor, Berlin fikk en dårlig klang på norsk. Med annen verdenskrig og senere med den kalde krigen sank Berlin bakover i norsk bevissthet. Det falt et glemselens slør over byen. Norsk interesse gikk i andre retninger; vi vendte oss vekk fra krigens tapere mot krigens vinnere, mot den anglo-saksiske verden.

Denne trenden har for lengst snudd. Nordmenn ser igjen mot Europa. De har ”gjenoppdaget” Tyskland. Berlin er blitt in.

Denne boken er først og fremst en bok om historie, om Berlins historie og nordmenns historie i Berlin. Bak boken ligger også en politisk tanke. Når nordmenn nå gjenoppdager Berlin, og når Tyskland nå spiller en stadig viktigere rolle for Norge, er det viktig å hente fram den gamle historien om nordmenn og Berlin.

Jeg søkte i flere år etter en bok om Berlin som også tok opp nordmenns historie i byen. Den boken fantes ikke. Derfor bestemte jeg meg for å skrive den selv.

Stoffet til boken er hentet i norske og tyske arkiver, mye er samlet opp gjennom samtaler og lesning under flere år i Berlin. Jeg har valgt å gi boken en litt slentrende kåseristil. Det er ikke brukt fotnoter, men det følger en litteraturliste til slutt.

Boken er muligjort takket være et stipendium fra Norsk faglitterær og forfatter- og oversetterforening og et bidrag fra Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen.

Sverre Jervell

Vollen/Berlin, desember 2007

Velkommen til Berlin!

Det er noe eget å møte en storby fra et flyvindu...

Den direkte flyruten Oslo–Berlin tar en time og tjue minutter. Det er nesten for kort tid, man kommer for raskt til byen. Det var på sett og vis riktigere før krigen da man måtte ta toget gjennom Sverige og Danmark før man sent neste dag rullet inn i Berlin. Man fikk tid til å omstille seg. Men også den gang var det mulig å fly. Den første internasjonale flyruten fra Norge kom i gang i 1927, og den gikk fra Gressholmen utenfor Oslo til Berlin. Turen tok hele ni timer, og det var plass til sju passasjerer. Da hadde man gjerne sjelen med når man ankom Berlin.

I dag kommer flyet fra Oslo vanligvis inn over Berlin fra vest. Den som ser ut av vinduet, blir slått av at alt er så grønt og landlig. Små landsbyer ligger med en kilometers avstand og store jorder omkring, slik det er vanlig på den store nordtyske sletten. Plutselig dukker Berlin opp. Det er en brå overgang mellom by og land. Dette skillet er en arv fra den kalde krigen. Da lå Vest-Berlin som en øy i et kommunistisk hav. Byen hadde knapt kontakt med sitt østtyske omland. En mur stengte. Det er minnene fra denne tiden vi skimter fra flyvinduet.

Berlin er grønn. Byen hadde sin kraftigste vekst fra siste del av 1800-tallet. Da var berlinerne opptatt av å sikre grønne områder i byen. De tegnet inn parker og friluftsområder så snart det bød seg en mulighet. I dag er 40 % av Berlin dekket av grønne områder og sjøer. Det er mer enn seksti innsjøer og tre elver innenfor bygrensen. Berlin er en av Europas grønneste storbyer.

Det er litt overraskende å lande på Tegel fordi flyplassen ligger midt inne i byen. Beliggenheten henger sammen med den kommunistiske blokaden av Vest-Berlin i 1948. Russerne forsøkte da å blokkere alle tilførsler til den

isolerte vestlige utposten. Det klarte de ikke. De vest-allierte reagerte med å lage en luftbro mellom Vest-Tyskland og Berlin. I ett år ble alt vest-berlinerne trengte brakt inn med fly. Tegel ble bygd på rekordtid fordi kapasiteten på Berlins gamle og myteomspunnede flyplass, Tempelhof, var for liten. Den klarte ikke å ta imot de store transportflyene som kom til Berlin med bare seksti sekunders mellomrom. I dag er Tegel en effektiv, moderne, men altfor liten flyplass. Det bygges en ny storflyplass for Berlin rundt den gamle DDR-flyplassen Schönefeld som ligger sør for byen. En gang vil alle fly til Berlin lande her.

Veien fra Tegel inn til Berlin sentrum er kort, bare et kvarter, men ikke spesielt vakker. Turen går gjennom gammel Berliner-bebyggelse som, noe ufortjent, overlevde bombingene i krigens siste år. Det er verdt å notere sporene etter bombingene. Man kjører langs rekker av gammel bebyggelse og så dukker det, tilsynelatende umotivert, opp nye bygninger midt inne i husrekken. De står der som monumenter over bombekrigens fulltreffere.

Den som er i Berlin for første gang, trenger å orientere seg. Da er Berlin greit innrettet. Man kan ta for seg bykartet og merke seg Tiergarten, byens store park midt i sentrum. Det er et utmerket orienteringspunkt når man skal planlegge de første turer i byen, og om man raskt vil finne den viktigste gaten i det gamle Vest-Berlin, altså Kurfürstendamm, eller hovedgaten i det tidligere DDR, Unter den Linden.

Berlin er like mye en sinnstilstand som et sted. Kommer man fra Norge, blir man slått av at gatelivet i Berlin er ulikt det vi kjenner fra norske byer. Det er krydret med mange ulike mennesker, fra outrerte transvestitter til vel-dressede tyrkere og soignerte tyskere. Byen gir et kraftfullt inntrykk av mangfold. Det er noe spesielt med stemningen

En annerledes by – fra Love Parade.

FOTO: MARIE SJØVOLD

på gaten. Den kan oppleves som nesten elektrisk. Her minner Berlin om New York, hvor man også føler en elektrisk spenning i luften. Men Berlin er europeisk. Berlin er New York uten amerikanere.

Den slentrende stilen i Berlin har noe østeuropeisk over seg. Det virker som om de fleste har god tid. Det er lite av det stresset man føler på gaten i New York.

Nå er det ikke unaturlig at Berlin preges av en avslappet østeuropeisk stemning. Berlin ligger lengre øst enn de fleste nordmenn tror. Den ligger på gammelt slavisk land, og nabometropolen heter St. Petersburg, og ikke Paris eller Roma. Det bor over 100 000 russere i Berlin og det har det egentlig alltid gjort. Hver gang det var en stor politisk omveltning i Russland, kom tusener av emigranter fra øst. Den siste gruppen var russiske jøder og tyskøttede russere fra de gamle tyske bosettingene i Russland. De kom etter at Muren falt.

Som gjest vil man gjerne oppsøke Berlins severdigheter. Mange vil nok tidlig se etter den berømte muren som i nesten tretti år delte Berlin i to. De vil lett bli skuffet. Muren er stort sett borte. Den skapte for mange dårlige minner for sine naboer, særlig dem på østsiden av Muren. Dessuten kom tidligere eiere og forlangte å få sine eiendommer tilbake. Det ble politisk vanskelig å bevare det mest unike byggverket i Berlin.

Det finnes noen murstrekninger igjen, som East Side Gallery, og en del av Muren er bevart i Bernauerstrasse. Kanskje vil det ikke gå mange år før Berlins myndigheter restaurerer større deler av Muren. Noe har de alt gjort. Deler av Checkpoint Charlie, grenseovergangen som diplomatene benyttet, er satt i stand. Murens løp gjennom Berlin er imidlertid markert med steinsettinger i gaten.

Som gjest i Berlin vil man kanskje spørre om det fortsatt er tydelige skiller mellom Vest-Berlin og Øst-Berlin.

For hvert år som går blir skillet mindre tydelig, særlig i sentrum av byen, men det viktigste skillet er ikke synlig, det finnes inne i hodene til berlinerne.

For den som vil se etter gamle skiller, er det nyttig å ha en idé om hvordan Muren delte Berlin. Delingen av Berlin mellom russerne og vestmaktene førte til at byens sentrum havnet i den russisk sektor. Det følger av enigheten i Potsdam, men også av at sovjetsoldatene kom først til Berlin i 1945. De sikret seg den

beste delen av kaka. De fikk også de gamle arbeiderkvartalene i øst. De vestlige stormaktene kom senere, og fikk byens finere forsteder i vest og områdene rundt forretningsgaten Kurfürstendamm.

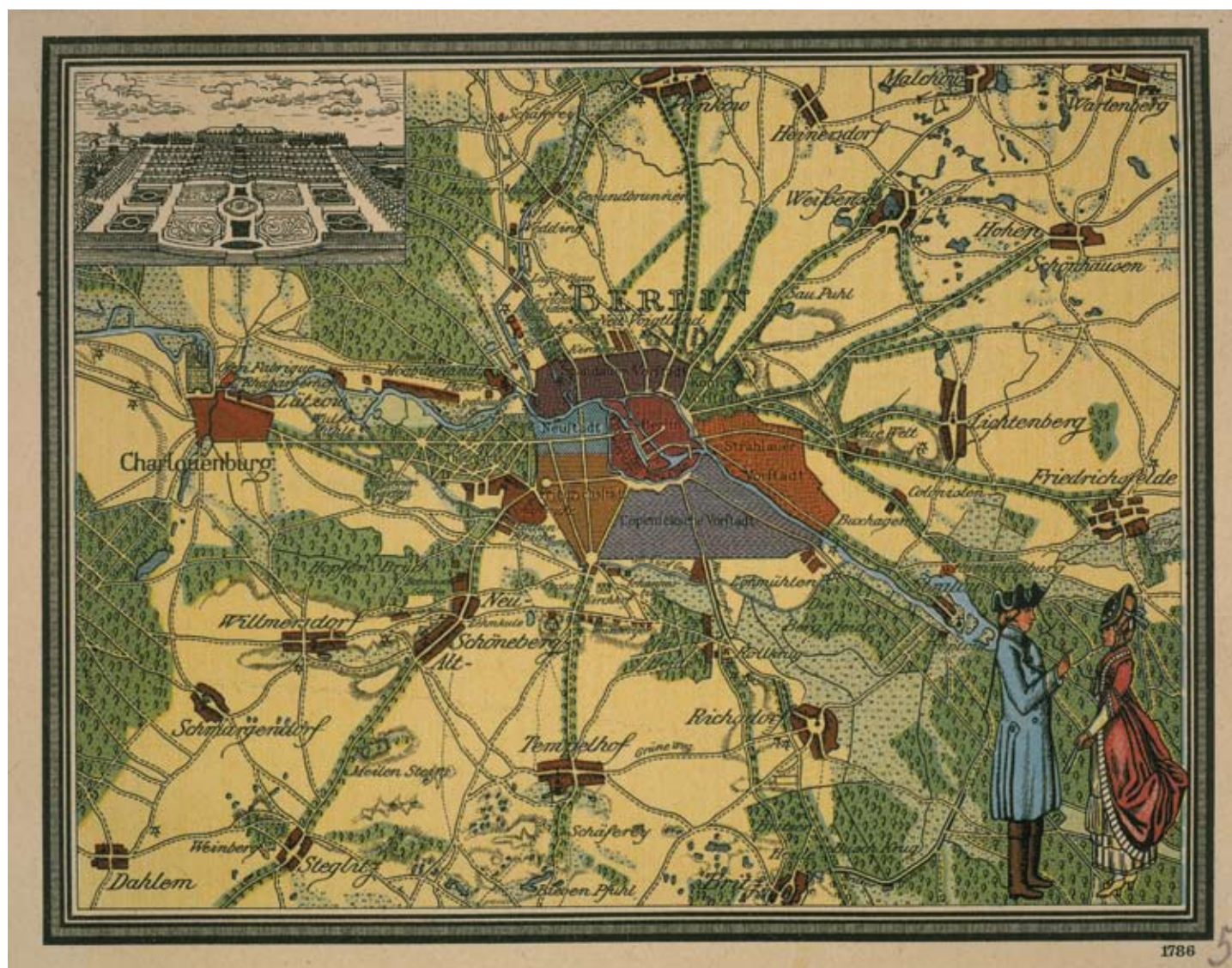
En tur gjennom Berlin fra Alexanderplatz til Kurfürstendamm er en spasertur i europeisk nærhistorie. Starter man på Alexanderplatz, får man et godt bilde av sentrum i det gamle Øst-Berlin. Så kommer man inn sentrum til den gamle prøysserstaten nedest på Unter den Linden, før man møter Muren og den kalde krigen ved Brandenburger Tor.

Mange av dem som besøker Berlin vil utforske det meget rike kulturlivet i byen.

For dem vil Berlin først og fremst være den europeiske kulturmetropolen. Nesten uansett hvor de går, vil de finne enestående tilbud.

De som også vil ha et inntrykk av byens kneipe- og restaurantliv, bør velge et utested i naboskapet der de bor for å få et bilde av berlinerne og deres samvær. Mange utesteder har et helt annet og mye bredere klientell enn det man vanligvis ser i Norge. Ofte går hele familien ut for å spise søndagsfrokost. Og man må ikke bli overrasket om man blir tilsnakket fra nabobordet. Blir stemningen god og kvelden sen, kan man risikere at det blir foreslått at bord slås sammen og at det hele ender opp som et stort privat selskap.

Velkommen til en spennende by!

Berlin med forsteder, 1786.

Norske kunstnere i Berlin i 1880-årene

I vinstuen var det en ytterst broket gruppe av nordiske kunstnere. De fleste var i tjuårene, nesten alle drakk for mye, noen gikk sjuskede kledd – og de var usedvanlig begavede. Flere skulle komme til å sette dype spor i europeisk kunsthistorie. Den lille vinstuen i Wilhelmstrasse skulle bli en av de mest kjente møteplassene i norsk kunsthistorie.

På Ferklen

De var nettopp kastet ut av en liten kneipe på Unter den Linden. Det hadde vært bråkete, det hadde vært krangel om betalingen. Nå gikk de gatelangs for å finne et nytt sted. På hjørnet mellom Wilhelmstrasse og Unter den Linden stanset anføreren, August Strindberg. De sto foran en vinkro der det hang en georgisk vinsekk over døren. Strindberg så på den svarte sekken og døpte umiddelbart stedet "Zum schwarzen Ferkel" (den svarte grisunge). De gikk inn.

Selve vinstuen var liten - det var knapt plass til tjue gjester. Verten skrøt av god vin, og at han kunne servere hele fem hundre ulike brennvinsorter.

Verten var vennlig og kunstinteressert. Han tok vel imot gruppen av nordiske kunstnere, og da han senere fikk høre Strindbergs forslag om å døpe stedet "Zum schwarzen Ferkel" var han positiv, og gav vinstuen det navnet.

Stedet var et møtested for bohemer i Berlin. De må ha minnet de norske gjestene om Christiania-bohemen. "Zum schwarzen Ferkel" ble i alle fall ganske raskt møtested for unge nordiske

Ferklen, norsk kunsthistories viktigste møteplass?

På Ferklen, tegning av Munch.

kunstnere i Berlin. Det ble også samlingsplass for et fellesskap av tyske og nordiske kunstnere.

I det godt alkoholiserte miljøet omkring "Zum schwarzen Ferkel" fant man en utrolig samling begavede kunstnere som senere skulle komme til å prege europeisk kunst. Her var Edvard Munch, Christian og Oda Krohg, Gustav Vigeland, Sigbjørn Obstfelder, Gabriel Finne, her var altså den svenske forfatteren August Strindberg, den finske maleren Axel Gallén og den polsk-tyske forfatteren med det vanskelige navnet Stanislaw Przybyszewski. Sigbjørn Obstfelder og Jens Thiis var her en tid i 1895. Tidvis var den danske dikter Holger Drachmann her.

Alt dette utgjorde et miljø av unge håpefulle kunstnere, halvkunstnere og arbeidsløse akademikere som satt her og kokte

sammen en ursuppe av livsfilosofi, menneskeforakt og livslede som de øste ut i kombinasjon med alkohol.

Her oppsto et spennende nordisk miljø og et tysk-nordisk miljø. Det er ikke tilfeldig at "Zum schwarzen Ferkel" også er et begrep i Berlins egen kunsthistorie.

Munch

Munch og Strindberg ble de to sentrale personene på "Ferklen", som de etter hvert kalte vinstuen. De ble sentrum for et miljø der man til alle døgnets tider kunne møte kretsen av unge temperamentsfulle potensielle genier, i rangel og i krangel, og i fruktbare

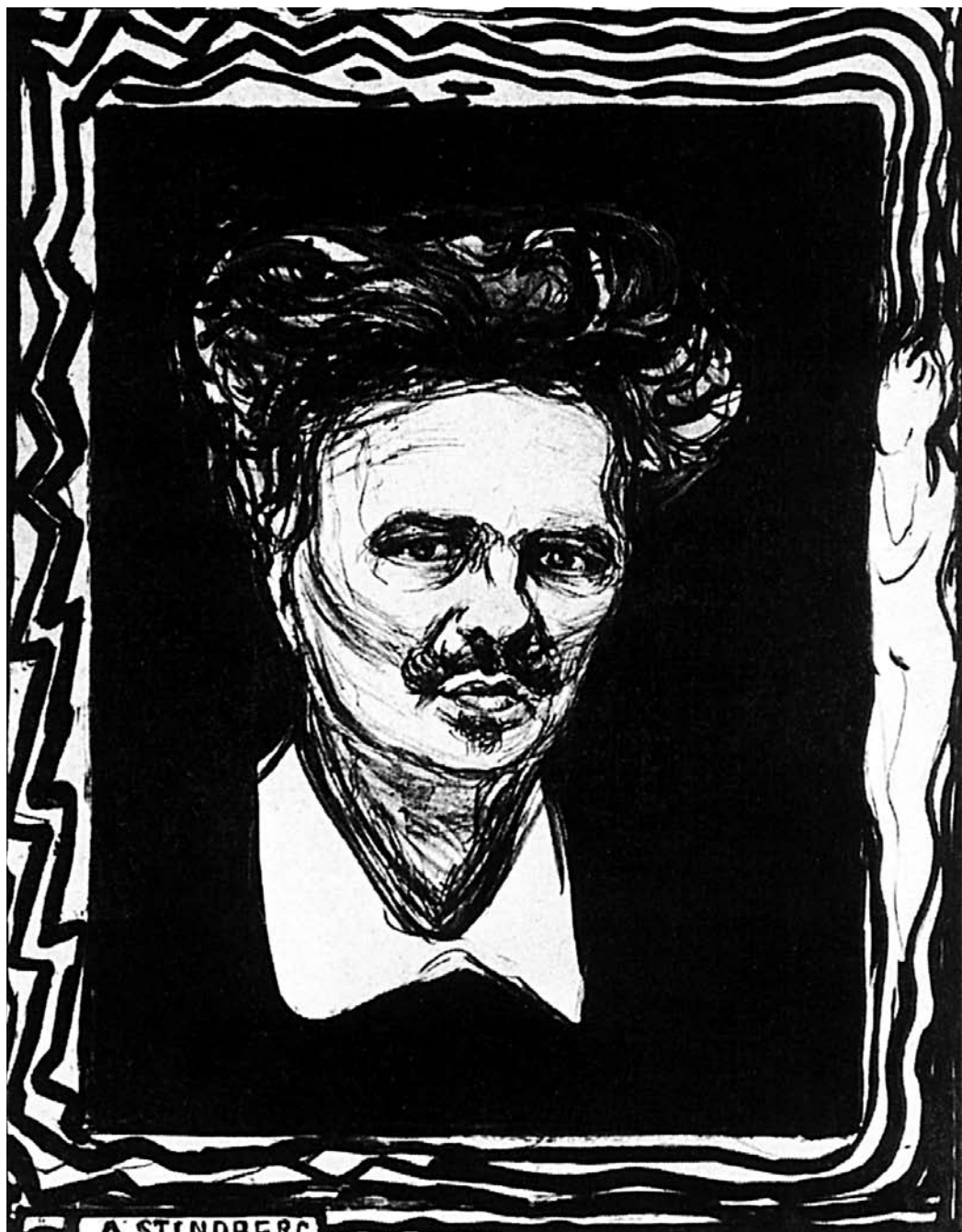
EDVARD MUNCH I BERLIN

Munch hadde sin store utstilling i Berlin i november 1892. Det ble en skandale fordi hans malerier brøt med det datiden anså som god kunst. Utstillingen ble stengt etter tre dager etter at keiser Wilhelm II personlig hadde grepet inn.

Men for Munch ble tiden i Berlin avgjørende. Han var tiet i hjel i Oslo, fikk nå betydelig oppmerksomhet i Berlin. Berliner Tageblatt ble en av hans gode støttespillere.

Flere av Munchs viktigste malerier (Stormen, Vampyr, Piken og døden, Soloppgang og Skrik) er lagd i Berlin. Her lagde han også sin første litografi senhøstes 1894 (Pubertet).

Munchs litografi av Strindberg ble bevisst feilstavet til Stindberg.

og sikkert også fruktesløse, diskusjoner.

Det kan ikke være tvil om at Munch fikk mange impulser fra dette miljøet. Kanskje var nettopp forholdet til Strindberg det viktigste? Strindbergs geni var meget i slekt med Munchs geni. Det var to vanskelige og steile personer, og det er ikke lett å forstå at de ble venner. De hadde begge noe av den samme pessimismen og mistenksomheten over seg. De hadde samme syn på kvinnen. Det var preget av forestillingen om kvinner som vampyr og demon som kunne suge kreftene ut av menn.

Selv om de var venner, var det neppe noe varmt vennskap mellom de to.

Strindberg led av sterk paranoia, og trodde Munch ville drepe ham. Det kunne ikke gå uten problemer. Det kom ofte til kangel mellom dem under ranglingen. Og Strindberg hadde den uvane, ifølge Munch, at han plutselig kunne sparke bein på Munch når de gikk på gaten hjem etter drikkingen slik at Munch falt. Til slutt måtte Munch true med banke opp Strindberg. Da ble Strindberg forsiktigere.

Munch var heller ikke helt god mot Strindberg. Han skulle lage et portrett av Strindberg i Berlin, og på litografien har han feilstavet navnet til "Strindberg". I tillegg tegnet han inn en naken dame i rammen. Dette tok Strindberg seg nær av. Også visstnok fordi Strindberg var litt tykk, altså "stind". Og kvinner hatet han, så bildet av en naken kvinne i rammen oppfattet han som en sterk fornærmelse. Det endte med at Munch lagde et korrigert trykk der han rettet navnet og fjernet kvinnen. Munch ga forøvrig bildet som gave til Nationalmuseet i Stockholm for å ære vennen.

Munch var kommet til Berlin i 1892 etter at en norsk kunstner som bodde i Berlin, Adelsteen Normann, hadde sett noen av hans bilder og foreslo at Munch skulle holde utstilling i Berlin. På det tidspunktet var Munch trett av de små forholdene hjemme i Norge, og følte seg fattig, forfulgt og forhånet. Så han dro forhåpningsfull til Berlin. Her kunne han leve sitt eget liv i et stimulerende miljø av venner som beundret hans kunst og som stimulerte hans arbeid gjennom debatt og diskusjoner. Det var en tid hvor Munch hadde flere drikkevenner enn kjøpere.

Munchs utstilling i 1892 skulle bli tidenes store kunst-skan-

Edvard Munch

von Dr. Max Kinde

Neue Ausgabe

Friedrich Gottheiner's Verlag, August Brenzinger
Berlin-Charlottenburg

1905

dale i Berlin. Den fant sted på et tidspunkt da den fransk-tyske krig nettopp var forbi, og det gikk sterke konservative strømmer over kulturbyen Berlin. Disse kreftene skulle samle seg i en voldsom reaksjon på Munchs bilder. Derfor ble utstillingen stengt etter noen dager fordi selveste keiseren intervenerte. Men for Munch ble "skandaleutstillingen" en stor lykke. Han ble med ett kjent, og hans navn kom på alles munn i kunstnermiljøet i Berlin. Dette ble hans gjennombrudd.

Årene i Berlin og i andre deler av Tyskland, ble ytterst produktive for Munch. Noen av Munchs mest kjente bilder er malt i Berlin. Det gjelder Madonna, Skrik, Sjalusi og Døden i sykeværelset. Munch satt gjerne og malte på hotellrommet,

...gjorde menn maniske.
Dagny Juel.

og i en tid hadde han også egne atelierer i Berlin, ett lå i Kurfürstenstrasse, ved Kurfürstendamm.

Gustav Vigeland, som egentlig skulle til Firenze, og som strandet i Berlin, ble en av Munchs venner. Men det var neppe noe utpreget varmt vennskap. Under en krangel i Vigelands studio ble Vigeland så sint at han kastet en liten skulptur etter Munch. Den gikk i tusen biter, og når Munch senere underholdt sine venner på Ferklen om situasjonen, og det gjorde han ofte, brukte han å føye til at det var synd at den gikk i stykker, for dette var en av de få brukbare skulpturene Vigeland hadde lagd.

Dronningen Dagny Juel

Miljøet omkring Ferklen hadde en ukronet dronning, Dagny Juel. Hun var en ytterst spirituell kvinne som praktiserte fri kjærlighet, var kunstner, utdannet pianist og hun skrev dikt og skuespill. Dessuten var hun usedvanlig vakker og hadde en latter som visstnok gjorde menn maniske.

Hennes far var distriktslege på Kongsvinger, mens hun var opprøreren i familien som brøt ut av hjemmemiljøet og dro til Kristiania. Her traff hun Munch og fulgte etter ham til Berlin. Der gikk hun rett inn i kretsen rundt Ferklen, og ble raskt et midtpunkt. De tre vennene Strindberg, Munch og Przybyszewski forelsket seg i den vakre Dagny, delvis samtidig. Det hadde hun neppe noe imot.

Dagny Juel skulle komme til å gripe dypt inn i flere menns liv. Hun dukker opp i Munchs kunst. På Munchs maleri "Sjalusi" er Dagny en kvinne mellom to menn, noe som synes å ha vært en nøkkelsituasjon i hennes liv.

Dagny Juel forekommer flere steder i Strindbergs forfatterskap. Strindberg beskriver henne ikke som et

menneske, men som et farlig dyr. Han har kalt henne hore, slange og råttent åtsel. I en av de såkalte Viviseksjonerne beskriver Strindberg Dagny Juel som høy, mager, herjet av sprit og nattevåk, med en smektende stemme som brytes av kvalte tårer.

Den begavede polsk-tyske dikteren Stanislaw Przybyszewski var en nøkkelperson i miljøet omkring Ferklen. Han var også forelsket i Dagny Juel, og giftet seg faktisk med henne. Det ble et ytterst stormfullt ekteskap som endte i skilsmisse. Men en tid så det ut som om de to skulle finne tilbake til hverandre. De avtalte å møtes i Tbilisi hvor Dagny Juel var med en venn av Przybyszewski, en medisinerstudent som også var hennes elsker. Han var psykisk ustabil og pekte plutselig på Dagny Juel med pistol da de satt på hotellrommet. Dagny Juel bare lo. Da skjøt han henne.

Przybyszewski kom til å spille en viktig rolle for Munch, og ikke bare som venn. Han så tidlig Munchs begavelse, og ga ut boken "Das Werk des Edvard Munch" (Edvard Munchs verk). Det var den første boken om Munch, og et sterkt forsvarsskrift for hans kunst. Przybyszewski hadde alt et navn i Berlin og det gjorde at forsvarsskriftet fikk tyngde.

Ellers var Przybyszewski i likhet med Strindberg opptatt av okkulte fenomener. Han dyrket det demoniske og makabre og regnet seg som satanist, noe som ikke var helt uvanlig i samtiden. En av hans bøker, som for øvrig er skrevet i Norge, heter Satans Kinder ("Satans Barn").

Rundt de sentrale personene Strindberg, Munch, Juel og Przybyszewski var det et bredere Ferkel-miljø. Det omfattet ikke bare nordiske kunstnere, men også flere fremtredende tyske kunstnere. Derfor er "Zum schwarzen Ferkel" også et begrep i Berlins kunsthistorie.

Andre norske kunstnere i Berlin

Rundt "Zum schwarzen Ferkel" fikk man det første norske kunstnermiljøet i Berlin. Men dette var ikke det eneste miljøet nordmenn samlet seg om i Berlin. I tillegg er det viktig ikke å glemme Friedrichhagen-gruppen. Det var en samling forfattere

KONZERT-DIREKTION HERMANN WOLFF UND JULES SACHS
BERLIN W.O. LINKSTRASSE 42

SING-AKADEMIE

Sonnabend den 9. April 1921 — abends 7¼ Uhr

NORWEGISCHES SYMPHONIE-KONZERT

mit dem Philharmonischen Orchester

Dirigent: J. L. Mowinckel

PROGRAMM:

1. <i>Ivor Holter:</i> (geb. 1850)	Festlicher Aufzug a. der Suite op. 10 zu Goethes Schauspiel „Götz von Berlichingen“
2. <i>Harald Saeverud:</i> (geb. 1887)	Symphonische Fantasie, op. 2b (Ur-Aufführung)
3. <i>J. L. Mowinckel:</i> (geb. 1855) <i>Ole Olsen:</i> (geb. 1850)	Frühlings-Idyll (Hrsl.-Aufführung) „Zwänge u. Elfen“ aus der „Svein Uræd“-Suite, op. 60
4. <i>Gerh. Schjelderup:</i> (geb. 1858)	„Sommernacht auf dem Fjord“ (Engl. Horn-Solo: Herr Heinrich Hanisch)
— P A U S E —	
5. <i>Chr. Sinding:</i> (geb. 1856)	Erste Symphonie d-moll, op. 21 <i>Allegro moderato</i> <i>Andante</i> <i>Vivace</i> <i>Maestoso</i>

Während der Vorträge bleiben die Saaltüren geschlossen

som møttes i Friedrichhagen utenfor Berlin eller på en kafé nær Potsdamer Platz. Arne og Hulda Garborg var med i denne kretsen sammen med en rekke kjente tyske forfattere. Også August Strindberg og Ola og Laura Hansson var med i denne kretsen en tid. Det hendte også at Munch dukket opp her.

Norske malere i Tyskland dro først og fremst til Düsseldorf, men flere dro til Berlin i siste del av 1800-tallet. Hans Gude bodde her fra 1881 til 1903 da han døde i Berlin. Grafikeren Johan Nordhagen bodde her et år fra 1898. Her bodde også Hans Dahl og Georg Anton Rasmussen og Adelsteen Nor-

mann. De malte norske landskapsmalerier som etter hvert ble meget populær hos tyskere. Norden og nordiske motiver ble så populære at flere tyske kunstnere valgte seg nordiske kunstner-navn.

Berlin fikk tidlig en rolle som musikkby. Fartein Valen var en av de første musikerne som studerte i Berlin. Ti år etter Valen kom Harald Sæverud til Berlin. Ellers vil de fleste tyskere kjenne Edvard Grieg. Han blir da også av berlinere ansett for å være en av deres. Richard Nordraak tilbrakte en del av sitt korte liv i Berlin og her skrev han antakelig musikken til ”Ja vi elsker”. Han ble gravlagt på Jerusalem kirkegård i Berlin.

Norske scenekunstnere kom til Berlin i mellomkrigstiden. Aud Egede-Nissen gjorde karriere i det tyske filmmiljøet, og det samme gjorde Kirsten Heiberg og Lillebil Ibsen. Ellers spilte Gerd Høst, Fridtjof Mjøen, Pål Roschberg og Ellinor Hamsun (datter av Knut Hamsun) roller i tyske filmer.

Ibsen, Bjørnson og så Hamsun og senere Sigrid Undset slo igjennom i Berlin. Det åpnet for et bredere internasjonalt gjennombrudd. Det betydde også at de åpnet vei for andre norske forfattere som Amalie Skram, Alexander Kielland, Olav Duun, Johan Falkberget og Mikkel Fønhus.

Henrik Ibsen kom til Berlin i 1864 på studietur. Ibsen fikk sitt gjennombrudd i Tyskland i 1860-årene og var her regelmessig fram til århundreskiftet. Gjennombruddet i Tyskland, ikke minst i Berlin, ble Ibsens vei til internasjonal berømmelse. Men Ibsen fikk aldri spesielt gode følelser for Berlin. Han var der samme året som Preussen hadde slått danskene ved Dybbøl skanse.

Ibsen hadde engasjert seg sterkt for skandinavismen og mente de andre nordiske landene burde støtte sterkere opp om danskene i krigen mot Preussen. Han opplevde å se at kanonene som Preussen hadde erobret fra danskene ble trukket gjennom gatene i Berlin. Og Ibsen noterte med sinne at folk spyttet på kanonene. Senere ble kanonene montert inn i Siegesseule som i dag står midt i Tiergarten.

Bjørnson var ofte på besøk i Berlin, og han opplevde å bli satt opp på en rekke teaterscener i byen. Han holdt nær kontakt med miljøet i Berlin og deltok i tysk debatt.

Den norske tradisjonen med å dra til Berlin hadde et

HAMSUN I BERLIN

Hamsun var et stort navn i Tyskland. I boka Knut Hamsun - min far, beskriver Tore Hamsun en liten hendelse fra gaten i Berlin i 1931:

En tidlig, grå morgen skulle vi reise videre. Ute på gaten var det nesten ikke et menneske å se, men med det samme jeg gikk ut, la jeg merke til en liten, tynn dame som grå og uanselig sto trykket opp til veggen utenfor hotellet. Da far, som sistemann, satte seg til rette i bilen, løp hun frem med roser i hånden.

Ich danke Ihnen für «Victoria»! Far fikk stoppet bilen som allerede var i gang, han tok blomstene og så på oss, nervøs og forvirret.

Hva sier mennesket? Mor bøyde seg frem: Hun takker deg for «Victoria». Far rakte henne hånden, litt brydd, han hadde visst trang til å si henne noen gode ord, og jeg så med forundring at rødmen var steget opp i ansiktet hans. Det ble ikke til noen samtale, han bare trykket hånden hennes lenge.

Men damen smilte ikke til oss en eneste gang, hun bare stirret på far med alvorlige øyne.

Senere satt vi på toget nedover Syd-Tyskland. Blomstene hang og visnet i en vase på veggen. Far plukket opp noen blad som var falt av, presset dem omhyggelig sammen og la dem i askebegeret. ...nynnet sakte for seg selv. Jeg husker mor sa: Det var nok mange som engang ga ham blomster for «Victoria.» Så kom det langsomt fra far: Hun var svært alvorlig den unge piken. ...men det var jo så pent gjort. Hun takket meg for «Victoria» ...åja, men hun ble vel skuffet, kanskje - han smilte litt skjevt.

høydepunkt ved århundreskiftet, men den fortsatte langt inn i 1930-årene.

Tradisjonen stoppet opp med den annen verdenskrig. Etter krigen reiste få norske kunstnere til Berlin. Det samme var tilfelle under den kalde krigen. Byer som Paris og London, og ikke minst New York, var mer attraktive. Men da den kalde krigen tok slutt, ble Berlin gjenoppdaget som norsk kulturmetropol. I dag er det igjen en stor norsk kunstnerkoloni i byen.